

Yayın Geliş Tarihi: 15.10.2021
Yayına Kabul Tarihi: 02.06.2022
Online Yayın Tarihi: 30.06.2022
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1010221

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 24, Sayı: 2, Yıl: 2022, Sayfa: 467-485
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

MİTOLOJİK FİĞÜR OLARAK BUDDHA'NIN EFSANEVİ HAYATI ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Esra BÜYÜKBAHÇECİ*

Öz

Buddha'nın (MÖ 563-483) hayatı ile ilgili bilgilere kendisinin ölümünden sonra yazıya geçirildiği bilinen Palı dilinde yazılmış Buddhist¹ eserler sayesinde ulaşılmaktadır. İlgili eserlerde Buddha'nın hayatını konu edinen birçok anlatı yer almaktadır. Ancak eserlerde özellikle Buddha'nın yüceltildiği, kişiliğine mitolojik ve mucizevi unsurların eklendiği görülmektedir. Bu sebeple, Buddhist edebiyata ait eserler, Buddha'nın tarihsel gerçekliğini araştırmak isteyen kişiler için yanıltıcı olabilmektedir. Aslında Buddha'nın yaşamında ve hatta Buddhist düşünce yapısının özünde bu tür mitosların ve efsanelerin yeri yoktur. Eseri kaleme alan kişi(ler) tarafından ya da eserin yazılış döneminin Buddha'nın ölümünden çok sonra olması sebebiyle bu anlatılara mitsel özelliklerin eklenmesi olağan bir durum olarak değerlendirilmelidir. Buddha bir tanrı değil, insandır. Öldükten sonra tanrılaştırılmıştır. Buddha'nın hayatını konu edinen çalışmalarda, "geleneksel kayıtlara göre" ifadesi kullanılarak mitoslaştırılan yaşamına referans gösterilmek istenmektedir. Bu çalışma, Buddha'nın hayatı ile ilgili anlatılara eklenen mitolojik unsurları literatür taraması ile tespit edip nitel araştırma yöntemi ile Buddha biyografilerinin karşılaştırmalı analizinden yararlanarak Buddha'nın tarihsel gerçekliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma boyunca Buddha'nın yaşamına dair olan anlatı farklılıkları, kendisine atfedilen olağanüstü özellikler ve Buddhist düşünce yapısında olmayan unsurlar araştırılarak Buddha'nın gerçek yaşamını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmanın gerçek Buddha düşüncesini ve Buddhism'in özünü öğrenmek isteyenlere yol göstermesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Mitoloji, Buddhist Mitoloji, Buddha, Buddhism.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Büyükbahçeci, E. (2022). Mitolojik figür olarak Buddha'nın efsanevi hayatı üzerine bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 467-485.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hindoloji Ana Bilim Dalı. ORCID: 0000-0002-3339-0071. esrabykbahceci@gmail.com.

¹ Bu çalışmada Sanskrit dili kökenli Buddhism, Buddha, Buddhist gibi sözcüklerin aslına sadık kalınarak orijinal yazımları tercih edilmiştir. İlgili sözcükler dilimize Budizm, Buda, Budist olarak aktarılsa da bu durum Sanskrit dili fonetiği kuralları gereği farklı bir anlam taşıdığından Sanskrit asılları ile kullanımları tercih edilmiştir.

A REVIEW ON THE LEGENDARY LIFE OF BUDDHA AS MYTHOLOGICAL FIGURE

Abstract

The life of Buddha's information about (563-483 BC) has learned through Buddhist works written in Palī language, which known to have been written down after his death. There are many narratives about Buddha's life in this works. However, it has seen that especially Buddha has an overestimated and mythological, miraculous myths were added to his biography in this works. For this reason, Buddhist literature can be confusing for those who want to research the historical reality of Buddha. In fact, such myths and legends have not in Buddha's life or even in the principal of Buddhist spirit. It should be considered normal to add mythical stories to these narratives, either by the person(s) who wrote the work or because the writing period of the work was long after Buddha's death. Buddha is not a god but a human. He has been deified after death. In studies dealing with Buddha's life, the phrase "according to traditional records" has been used to refer to his mythological life. This study has aimed to reveal the historical reality of Buddha by identifying the mythological stories added to the narratives about Buddha's life through literature review, and by using qualitative research method and comparative analysis of Buddha biographies. Throughout the study, it is aimed to reveal the real life of Buddha by investigating the narrative differences about Buddha's life, the unusual stories attributed to him, and the stories that are not in the Buddhist spirit. It is expected that the work will guide those who want to learn the true Buddha thought and the spirit of Buddhism.

Keywords: India, Mythology, Buddhist Mythology, Buddha, Buddhism.

GİRİŞ

Buddha, her ne kadar Asya ülkelerinin bir kısmında -Hindistan, Japonya, Çin, Kore, Tibet, Myanmar ve Sri Lanka gibi- tanrı olarak kabul edilse de aslında o, Hint alt-kıtasının kuzeyinde MÖ VI. yüzyılda yaşamış olan, bir Hintli reformcu, bir düşünürdür. Kendisine geçmişten bugüne öyle büyük bir ilgi gösterilmiştir ki bugün ona inananlar ve tapınanlar çok büyük kitleler oluştururlar. Ancak görülmektedir ki Buddha, genel bir kanaat olarak, doğduğu yer olan Hindistan'dan ve yaşadığı dönemden kopartılarak düşünülmemekte ve ölümünden sonra ise sadece tanrısal özellikleri ile anılmaktadır. Genellikle araştırmacılar tarafından yapılan disiplinler arası çalışmalarda, Hint tanrı panteonu (Brahma, Şiva, Vishnu) ya da Antik Yunan tanrıları (Apollon, Zeus, Dionisos gibi) ile karşılaştırıldığında yaşamış olduğu tarihsel gerçeklik bir kenara bırakılmak suretiyle onun birçok mitolojik efsane ve hikâyelerle birlikte anılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yaşadığı toplum tarafından çok iyi bilinen ve saygınlık kazanan kişiler için efsanevi anlatılar kaçınılmazdır. Campbell'ın da ifade ettiği gibi "yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türemiştir ve bu mitler insanın vücudunun ve aklının eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır" (2013, s. 13). Bu sebeple özellikle Buddha'nın hayatı ile ilgili abartı ve gerçek dışı özelliklerle yazılmış olaylar olağan bir durum olarak değerlendirilmelidir. Ancak mitoloji (Yun. mythos + logos) "efsanelerin bütünü" (<https://sozluk.gov.tr/> E.T. 08.09.2021)

anlamalarına da gelmektedir. Bu şekilde tarihi şahsiyetlerin özellikle topluma yön vermiş kişilerin hayatlarının popüler olması sebebiyle, Eliade mitolojiyi “gerçek bir hikâye” olarak tanımlamayı uygun görmüştür (1975, s. 1). Belki de bu sebeple, bazı kaynaklarda Buddha’dan bahsedilirken “tarihsel Buddha” ifadesi kullanılarak kendisinin yaşadığı dönem referans gösterilmek istenir. Aslında Buddha Hint kast sistemi içerisinde *kshatriya* (asker, savaşçı) sınıfından olup, yaşadığı süre zarfında kast sistemine ve sistemin en üst tabakasında yer alan *brāhman*lara (din adamları) karşı çıkmıştır. Dönemin *brāhman* sömürgeciliğine, kurban törenlerine ve toplumda var olan kast sistemine tepki olarak geliştirdiği yeni yaşam felsefesi, Buddha öldükten sonra müritleri tarafından bir din haline getirilmiştir (Ruben, 2022, s. 184). Buddha’nın sözleri ve konuşmaları dini öğretilerle oluşturulan kutsal kitap değerinde kanonik bir külliyat oluşturularak Buddhizm dinini yaratmıştır. Aslında Buddha, yaşarken ne bir inanış biçiminden bahsetmiştir ne de bir tanrının varlığından, bu yüzden bazı çalışmalarda ateist bir din olarak değerlendirilmektedir. Bu dinin inananlarının ise daha sonraki dönemlerde “tanrı” ihtiyacını gidermek için, Buddha’nın ölümünden yıllar sonra onu tanrı haline getirmiş oldukları düşünülür (Ruben, 2022, s. 183).

Buddha öldükten sonra (yaklaşık iki-üç yüzyıl) bir araya getirilen ve onun öğretilerini içeren külliyata *tripitaka* (üç sepet) denir. Buddha’nın yaşadığı düşünülen bu anlatılara *tripitaka* eserleri sayesinde ulaşılmaktadır. Eserlerin giriş cümlelerine bakıldığında “şöyle işittim” (Lotus Sutra, 2018, s. 41); “demirci Çunda sordu, Buddha yanıtladı” (Suttanipāta, 2019, s. 11); “bir keresinde şöyle işittim, büyük Buddha Gridhrakuta Dağı’nda oturuyordu” (Suvarnabhasasutra, 2020, 3); “bir gün soylu Buddha Cetavana koruluğunda müritleri ile birlikteken şöyle dedi” (Jātaka, 2015, Vol. I, s. 2) gibi ifadelerin yer alması eserlerin Buddha’nın ölümünden sonra ve müritleri tarafından oluşturulduğu düşüncesini kanıtlar niteliktedir. Hint toplumunun inanç sistemi gereği, Vedizm ve Brahmanizm dinlerini benimsemiş daha sonra Buddhist düşünce yapısını kabul etmiş kişiler tarafından bu anlatıların -sosyal birikimlerine göre- şekillenmiş olduğu da açıktır. Böylece Buddhist eserlerde yer alan Buddha’nın öğretilerine eklemeler yapıldığı açıkça görüldüğünden bazı anlatılarda ve ifadelerde Buddha’nın benimsemiş olduğu düşünce yapısından uzaklaştığı anlaşılmaktadır. Hatta yayıldığı coğrafyalarda (Çin, Japon ve Tibet gibi) farklı kültür ve inanç sistemleri ile karşılaştığı zaman özünden tamamen uzaklaştığı da aşikârdır. Bu sebeple bazı araştırmacılar bu belirsizliği gidermek adına Buddha yaşarken ve Buddha öldükten sonra kast edilerek; Buddhizm’i eski ve yeni olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Orta ve Doğu Asya’ya etki etmiş olan Buddhizm dini, Buddhizm’in olabildiğince yeni bir şekliydi. Doğal olarak bu kadar uzun bir zaman içerisinde Buddhizm büyük bir gelişme evresi geçirmiş bulunuyordu. Eski Buddhizm ile yenisi arasında çok açık farklar vardır. Buddhizm tarihi hakkında, bilginler arasında var olan anlaşmazlık henüz halledilmemiştir. Yalnız, eski Buddhizm ile yenisi arasında büyük farklar olduğu konusunda gerek Hintli ve

gerekse Avrupalı araştırmacılar arasında fikir birliği vardır.
(Ruben, 2022, s. 190)

Buddhizm'den sonra geniş kitleleri etkisi altına alan Hindu dininin bir mezhebi olan Vaishnavizm'in (Vishnuculuk) ise birçok taraftarı bulunmaktadır. Öyle ki, ortaya çıktığı dönemde var olan toplum tarafından çok sayıda taraftar bulan Buddha felsefesinin sorumlusu Buddha'yı tanrı Vishnu'nun bedenlenmelerinden biriymiş gibi göstererek, insanları kendi inanç saflarına doğru çeken Vishnucuların da büyük etkisi olmuştur (Kaya, 1997, s. 60). Buddha'nın bir Vishnu bedenlenmesi (āvatar) olduğunu düşünen çoğu Hindu için Buddhizm bir din bile değildir. Aslında Buddha ve Buddhizm kavramlarının bir evveliyatı olduğu bilinmelidir ve yapılan araştırmaların bu şekilde değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Vishnu'nun bir bedenlenmesi olarak düşünülmesi sebebiyle, Hindu mitolojisi içinde yer alan bir dizi efsane de Buddha'nın hayatı ve öğretileri için oluşturulmuştur. Hindu mitolojisinin kaynakları olan *Pañcatantra* masalları, *Mahābhārata* (10-CCCIX) ve *Ramāyaṇa* destanları, *Purāṇa* kutsal metinleri (*Varaha Purāṇa* 8.4.10; *Agni Purāṇa* 10.3) ve *Kathāsaritsāgara* (XLI) gibi eserlerde de Buddha insanüstü ve efsanevi özellikleri ile konu edilmektedir. *Kathāsaritsāgara* masal anlatımlarında, Buddha'nın aydınlanmadan önce bir Bodhisattva olduğu daha sonra efsanevi bir kişilik kazandığı görülmektedir. Ölümsüzlük iksirini bulma efsanesinin yer aldığı şöyledir:

Bodhisattva² kralın veziri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nāgārcuna adındaki bu vezir ilaçların kullanımını iyi bilen biri olarak krala ölümsüzlük iksiri ile ölümsüzlüğü sağlayan biri olarak gösterilmiştir. Ölümsüzlük iksirini yapmasına sinirlenen tanrı Indra, tanrı Aşvinleri iksiri yok etmeleri için gönderir. Tanrı Aşvinler ölümsüzlük iksirinin, ölüm tanrısına karşı yapılan bir saygısızlık olduğunu ve hemen onu yok etmesini söylemesi üzerine Bodhisattva tanrı Indra'ya karşı gelmenin kötü olacağını düşünerek iksiri toprağa gömer. Bunun üzerine kralın oğlu tahta geçmek için veliaht ilan edildiğinde annesi yanına giderek "Nāgārcuna'nın yaptığı iksirden dolayı hiçbir zaman tahta geçmeyeceksin" diye uyarır. Veliaht prens ise her gün ibadetinden sonra "bir isteğiniz var mı yerine getireceğim" diyen Nāgārcuna'nın başını ister. Bu isteği yerine getiren Nāgārcuna ölümlü olarak Buddhalık mertebesine erişir (Somadeva, 2011, s. 230).

Sadece Hindu eserler içinde değil, Buddhist eserlerde de birçok mitolojik anlatı yer almaktadır. Bunlardan Cātaka eserinde Buddha farklı bedenlenmeleriyle yer alan çok sayıda anlatı ile karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kuzeni Devadatta'nın üzerine saldırtığı filin, Buddha'nın önünde uysallaşması en çok bilinen ve farklı

² Aydınlanarak Buddha olmayı amaç edinmiş kişi. Buddhalıktan bir önceki aşama veya Buddha olmak mümkünken canlıların iyiliği için vazgeçip bekleyen aydınlanmış kişilerin durumu için de kullanılan bir sözcük. "Aydınlanma" anlamındaki bodhi ile "varlık, öz" anlamındaki sattva sözcüklerinin birleşmesinden oluşur ve "varlığı aydınlanma olan kişiyi" anlatmaya çalışır (Kaya, 2017, s. 42).

eserlerde sıklıkla tekrarlanan efsanelerden biridir. Çüllavagga'da fil ile Buddha arasında geçen anlatı şöyledir;

Kutlu kişi (Buddha) sabah erkenden giyinmiş, dilenmek üzere yanında birkaç bhikkhu ile birlikte Rācagrha şehrine girmiş. Bunu gören filciler Nālāgiri'yi çözüp yola bırakmışlar. Fil, uzaktan Kutlu Kişi'nin geldiğini görmüş ve görür görmez kuyruğunu, kulaklarını dikip hortumunu yukarı kaldırmış ve koşmaya başlamış. Fil Nālāgiri'nin uzaktan geldiğini gören bhikkular Kutlu Kişi'ye şöyle demişler: "Efendim, bu fil Nālāgiri! Korkunç ve adam öldüren bir fildir. Kutlu Kişi, geri dönün efendim, lütfen geri dönün!" "Hadi bhikkular paniğe kapılmayın bu imkânsız bir şey." O anda insanlar evlerinin üst katlarına, balkonlara ve çatılara tırmanmaya başladı. İnanıcı olmayanlar, "Büyük çilecinin görünüşü güzel ama fil onu öldürecek," dediler. İnançlılar ise bağlılıklarını göstererek, "Fil ile insanların fli arasındaki dövüşe fazla bir şey kalmadı," dediler. Derken Kutlu Kişi'nin sevgisi fil Nālāgiri'nin içine yayıldı; fil bu sevgiden etkilenecek hortumunu yere indirdi ve Kutlu Kişi'nin bulunduğu yere yaklaşıp onun önünde sessizce durdu. Kutlu Kişi sağ eliyle filin alnını okşayarak şunları söyledi: "Ey fil, insanların filine dokunma, böyle bir saldırı çok üzücü olur, Ey fil, buradan geçen insanların filine saldırmak sana hiç mutluluk sağlamaz. O yüzden deli olma, dikkatini topla, zira dikkatsizlikle mutluluk yakalanamaz. Eğer böyle davranmaya devam edersen mutluluğa ulaşabilirsin." Fil Nālāgiri, hortumunu Kutlu Kişi'nin ayağının üzerinden çekti, hortumunu kendi başının üstünde tutup geri geri giderken onu selamladı ve çekildi..." (Çüllavagga VII, 3; Dhammapada, 2019, s. 57).

Buddha aydınlanmadan hemen önce geçmiş yaşamlarını (bedenlenmelerini) hatırlar ve bu yaşamlarındaki her olayı bir ders niteliğinde olması amacıyla müritlerine anlatır. Aydınlanmadan önceki yaşamından kesitler olduğuna inanılan bu olaylar, Cātaka eserinde farklı bedenlenmelerinin olduğu 547 anlatı ile bir araya getirilmiştir. Cātaka eserindeki anlatılarda, Bodhisattva (Pāli, Bodhisatta) bazen bir kahraman bazen ikincil karakter bazen de bir izleyici rolündedir. İzleyici rolünde olduklarının çoğunda yarı tanrısal form olan ağaç perisi (Anta Cātaka No. 295), su perisi (Kāka Cātaka No. 146) ya da gök perisi (Puppharatta Cātaka No. 147) olarak bedenlenmiştir. Bu tür örneklerde, etrafında sadece olan biteni gözlemleyen, gerektiğinde sadece sonuçta ahlaki öğretiyi sunmak dışında olay kurgusunda hiçbir rolü olmayan yarı-tanrı olarak yer almaktadır.

Bir zamanlar Rācagrha (Pāli, Rācagaha) şehrinde Magadha krallığını yöneten bir kral varmış. Hasat zamanı geldiğinde, ekinlerin boyu uzadığında onları toplamak için gelen insanlar geyikleri de yakalayıp öldürürlermiş. Köyde yaşayan geyikler de bu hasat zamanında ormana

göç ederlermiş. Bunlardan biri ormanda yaşayan bir dişi geyik görmüş ve âşık olmuş. Dişi geyik nereye giderse o da onu takip ediyormuş. Bir gün dişi geyik, 'orman senin yaşamına uygun değil çok tehlikeli bu yüzden beni takip etme' demiş. Ancak erkek geyik, dişi geyiğin sözlerini dinlemeden onun peşinden gitmeye devam etmiş. Günler sonra Magadha halkı hasattan dönerken yolda çok güzel bir dişi geyik görmüş. İçlerinden biri okuyla vurmaya çalışmış ancak dişi geyik çok hızlı koştuğu için kaçmayı başarmış. Arkasından gelen erkek geyik için tekrar okunu atmış ancak erkek geyik, dişi geyik gibi hızlı ve çevik olmadığı için ok ona isabet etmiş ve orada ölmüş. Daha sonra halk bu ölen erkek geyiğin derisini soyup ateşte pişirip yemiş. O günlerde Bodhisattva da ormanda bir ağacın içinde ağaç perisi olarak yaşıyormuş. Bu olanları görünce şu dizeleri söylemiş: 'Bu aptal geyiği öldüren, delicesine âşık olmalıdır. Böylesine kör bir arzu ilk başta sahte bir mutluluk getirir. Fakat bu geçici mutluluğun sonu acı ve ıstıraptır (Jātaka, 2015, Vol-II, s. 42-43).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, Buddha'nın kurduğu felsefe sistemi ve yaşam yolu, "ölümünden sonra dinsel bir sistem haline getirilmiş, ilkellerden ve Tibet'te hâlâ yaşamakta olan kabilelerden gelen etkilerle tanrı, cennet, büyü gibi inançlarla ve Hindu mitolojisinden alınan tanrı ve tanrıçalarla tanınmaz bir hale getirilmiştir" (Kaya, 1997, s. 63). Bütün bu efsanelerin, Buddha'nın ölümünden sonraki yüzyıllar içinde, onu yüceltmek kaygısıyla eski tutucu düşüncelerin etkisiyle ve ilkel eğilimlerle oluşturulduğu açıktır. Aslında gerçek Buddha'nın yaşamında ya da düşüncelerinde bu tür efsanelerin yeri yoktur. Buddhist düşünce yapısını ve Buddhizm'i doğru anlayabilmek için önce Buddha'nın yaşamına dair aktarılan anlatılarda gerçek ile hayali birbirinden ayırmak gerekir (Kaya, 1999, s. 16-17). Bu yolla yapılan çalışmalar daha anlamlı ve değerli olacaktır. Aksi halde tamamen akla ve mantığa dayanan Buddhist düşünce yapısını içeren "bu yüzden bir kimse bilge olanı izlemeli; akıllı, eğitilmiş, sabırlı, saygılı ve seçkin olanı izlemeli; bir kimse, nasıl ay yıldızların yolunu izlerse, tıpkı bunun gibi iyi ve bilge kişiyi izlemeli (Dhammapada, 208)" gibi dizelerle Buddha'nın hayatı çelişkiye uğrayacaktır. Bu tür çelişkileri gidermek adına yapılan bu çalışmada, Buddhist metinlerde aktarılan, onun yaşamına dair efsane ve mitoslar alıntılanarak Buddha'nın gerçek yaşamı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece tarihsel (gerçek) Buddha'nın hikayesini ve hayatını öğrenmek isteyenlere yol göstermesi amaçlanmıştır.

BUDDHA'NIN EFSANEVİ HAYATI

Farklı kültürlerde ve toplumlarda olduğu gibi, kahraman ilan edilen bireyin görevinin belirli güçlükleri vardır. Tıpkı Buddha'nın gelenekselleşmiş efsanevi hayatında olduğu gibi bu görev yerine getirilerek yüceliği kanıtlanmıştır (Campbell, 2013, s. 42). Buddha'yı aydınlanmaya götüren bu görevinde belki de en somut bilgi;

kuzey Hindistan'da yaşadığı ve [tam bir fikir birliğine varılamamış olmakla birlikte³] MÖ 563-483 yılları arasında yaşamış olduğudur.

Buddha'nın asıl adı Pāli dilinde Siddhatta Gotama'dır ve Sanskrit dilinde Siddhārtha Gautama olarak ifade edilmektedir. Tarihsel bir figür olarak Buddha, bazen Śākyamuni (Pāli, Sakkamuni; Śākya veya Sakiya, insanların bilgisi) olarak da adlandırılmaktadır.⁴ Gautama klanına mensuptur. Geleneksel anlayışa göre evini (dinsel bir yaşam için veya gerçeği bulmak için) terk etmeden önceki ismi Siddhārtha'dır. Śākya, Hindistan'ın Nepal sınırında yaşayan, Himālayaların eteklerindeki küçük bir *kshatriya*⁵ (savaşçı) kastına mensupturlar ve başkentleri Kapilavastu'dur. Babası, Śākya kabilesinin kralı Śuddhodhana'dır. Annesi ise kraliçe Māyā'dır. Kapilavastu'da egemenlik süren Gautama soyunun kral ve

³ Buddha'nın doğum tarihi ile ilgili olarak farklı varsayımlar ileri sürülmüştür. Genel itibarıyla Buddha'nın seksen yaşında öldüğü düşünülmektedir. Bu sebeple birçok teoride, ilk önce onun ölüm tarihi belirlenmeye ve buradan geriye doğru, doğum tarihi hesaplanmaya çalışılmıştır. En çok kabul gören teorilerden bir tanesi, Sri Lanka'nın Tarihi Kronikleri olan Dipavansa ve Mahavansa'ya dayandırılmaktadır. Bu kaynaklardan hareketle, Wilhelm Geiger, Buddha'nın ölüm yılını MÖ 483, doğum yılını ise MÖ 563 olarak hesaplamıştır. Herman Jacobi de aynı kaynakları ve metodu kullanarak Buddha'nın MÖ 484 yılında öldüğünü ileri sürmüştür. Japon Uzman Kanakura Ensho da aynı sonuca ulaşmıştır. Vinaya ve Samantapasadika (1462) üzerine olan Thereveda yorumunun Çince tercümesinde de benzer bir tarihe işaret edilmektedir. Geleneksel anlayışa göre, Buddha'nın ölümünden sonraki her yağmur mevsiminde, bir nokta daha bu metne eklenmekteydi. MS 597 yılına ait olduğu bilinen kayıtlar Buddhist bir bibliyografya ve tarihsel bir metin olarak yazılmış Li-tai san-pao chi'de Fei Ch'ang-fang tarafından kaynak gösterilmiştir. Fei, MS 489 yılında metne 975 noktanın ilave edilmiş olduğunu kaydetmiş; ancak Fei tarafından yapılan bir hatayla, tarihin MS 490 yılı olarak saptandığı ifade edilmiştir. Bu kayıtlara göre, MS 490 yılından 975 yıl öncesine gidildiğinde karşımıza MÖ 485 yılı çıkmaktadır ve işte bu tarih, Buddha'nın ölüm yılı olarak kabul edilmelidir. Bahsi geçen teoriler öncelikli olarak Sri Lanka tarihsel kayıtlarına dayandırılmaktadır. Bazı çelişkiler bulunmasına karşın, günümüz bilim insanları Buddha'nın MÖ 480'li yılların ilk birkaç yılı içerisinde öldüğü konusunda neredeyse hemfikirdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Max Müller, Buddha'nın MÖ 477 yılında ölmüş olduğunu iddia etmiş ve Sri Lanka kayıtlarının Brahmani ve Cain kayıtlarında bulunan kanıtlara göre düzeltilmesi gerektiğini savunmuştur. Müller'in ilgili teorisinde, Sri Lanka kroniklerini yakınsayan metinleri seçtiği anlaşılmaktadır. Modern dönem bilim insanları arasında, Müller'in teorisini savunan çok az kişi vardır. Japon uzman Ui Hakuju, yukarıda bahsi geçen teorileri eleştirmekte ve kendine özgü bir savla, Buddhizm'in kuzey koluna ait belgelere dayanarak; Buddha'nın ölümü ile Aşoka'nın tahta geçişi arasında 116 yıl olduğunu savunmaktadır. Böylece Buddha'nın yaşadığı tarih aralığını, MÖ 466-386 yılları arasına yerleştirmektedir. Ui, Sri Lanka Kayıtlarına göre; Buddha'nın ölümü ile Aşoka'nın tahta geçişi arasında 218 yıl olduğunu ve bu yıllarda beş farklı kralın tahta geçtiğini ifade ederek; ilgili zaman diliminin beş kralın tahta geçmesi için çok kısa olduğunu ve Buddha'nın ölüm tarihinin Sri Lanka geleneğine göre belirlenmesinin hatalı olabileceğini ifade etmiştir. Nakamura Hajime ise, Ui'nin birçok hesaplamasını kabul etmekte; fakat Aşoka'nın tahta çıkış tarihini MÖ 268 olarak revize ederek, Buddha'nın ölüm yılı olarak MS 383 tarihini işaret etmektedir (Akira, 2007, s. 21-22).

⁴ Saka/Şaka kabilesinin bilgisi anlamında.

⁵ Hindistan'da kast piramidi sırayla Brahman (din adamları), Kshatriya (savaşçılar/krallar), Vaişya (tüccarlar), Şudra'dan (işçiler) oluşur. Kast dışı tutulanlar ise Parya (dokunulması yasak olanlar) olarak adlandırılır (Büyükbahçeci, 2016, s. 240)

kraliçesinin hiç çocuğu yoktur. Çocuk sahibi olmak için her gün düzenli bir şekilde dini ritüeller uygularlar. Kraliçe Māyā bir gece rüyasında beyaz bir filin karnının yan tarafından içine girdiğini görür. Kâhinler bunun, doğacak çocuğun ‘evrensel hükümdar’ veya ‘Buddha’ olacağına delalet ettiğini söylerler (Kaya, 1999, s. 15; Nariman, 1920, s. 21);

Rüyasında güneşi gökten rahmine girerken gören kadın, mücevheri olan kocasının hazinesinden birini doğurarak evrensel bir kral olur. Rüyasında gökten ayın rahmine girdiğini gören kadın hem erkek hem de ‘deva’ (tanrı) olan bir erkek çocuk dünyaya getirerek güçlü bir evrensel kral olur. Rüyasında güneşi gökte gören kadın, mükemmellik işaretlerini taşıyan birini doğurarak, güçlü bir evrensel kral olur. Rüyasında rahmine beyaz bir fil girdiğini gören kadın, hayvanlar arasında filin seçkin bir varlık olarak kabul edildiği gibi seçkin, iyiyi ve gerçeği bilen bir Buddha olacaktır (Mahāvastu, 1952, s. 12).

Halk tarafından ilan edilen kahramanların hayatlarında, mitolojik efsanelerde ve hatta destan, masal gibi edebi eserlerde sıkça rastlanan rüya motifi, burada, Buddha henüz doğmamışken karşımıza çıkmaktadır. Dini öğretilerde, felsefi doktrinlerde, ilkel ve tarihsel insanın sosyal biçimleriyle uyku kaçırır rüyalar hep mitin o temel ögesini oluşturmaktadır (Campbell, 2013, s.13). Annesinin görmüş olduğu bu rüya ile onun daha doğmadan kahraman, yüce biri olacağı ya da tanrısal özellikler taşıyacağına sinyalleri verilmektedir.

Siddhārtha’nın doğumu yaklaşık Māyā, kendi doğduğu köy olan Devadha’ya dönüş için yola koyulur. Yolculuğu sırasında, Kapilavastu’daki Lumbini’de doğum yapar. Annesi, doğumdan yedi gün sonra ölür. Bu yüzden annesinin kız kardeşi Mahāprajāpatī Gautamī tarafından büyütülür. Doğduğu zaman, Āsita adındaki bir ermiş, Himālaya dağından onu görmeye gelir. Bebeğin fiziksel özelliklerine baktıktan sonra, “Bu çocuğun önünde iki yol var; eğer ev sahibi olarak kalırsa, kral olacak ve dünyayı evrensel hükümdarlığında birleştirecek. Eğer evini terk ederse (dini keşiş olmak için), Buddha olacaktır” (Kaya, 1999, s. 15) tahmininde bulunur.

Suttanipāta eserindeki aktarımı;

İsi⁶ Āsita gündüz vakti manastıra giderken Tidasa⁷ tanrılarını ve elbiselerini giymiş ve onları dalgalandırarak, İndra’ya dualar okuyan neşeli tanrıları görmüş. Neşeli tanrıları görünce onlara saygısını göstermiş ve şunları söylemiş: “Neden tanrılar fazlasıyla neşeli, niçin elbiselerini giymiş onları dalgalandırıyorlar?” Asuralarla bir savaş olduğunda ve Asuları defedip tanrılar zafer kazandığında bile bu kadar sevinmediler. Acaba onları bu kadar

⁶ Skr. *rshi* “ermiş” anlamına gelen sözcüğün Pāli dilinde söylenişidir.

⁷ Çevirenin notu; Skr. Tridaşa: Otuz üç. Vedaların otuz üç tanrısı kast ediliyor (Suttanipāta, 2019, s. 89).

sevindirecek ne mucize oldu? Tanrılar çılglık atıyor, şarkı söylüyor, müzik çalıyor, kollarını oynatıyor, dans ediyorlar; ey soylu varlıklar, Meru'nun tepesindeki size sorarım, benim merakımı giderin!” “Sakyaların şehrinde, Lumbinī kasabasında kusursuz mücevher, eşsiz kişi, bu dünyaya insanların iyiliği ve mutluluğu için doğdu, o yüzden ziyadesiyle sevinçliyiz. O mükemmel, en önde gelen varlık, insanların boğası, en kusursuz canlıdır; ermişler onu ormana çağırdıktan sonra, o kükreyen aslan hayvanların efendisi çarkı çevirecektir. Bu tantanayı duyduktan sonra Tusita cennetinden ayrıldı. Sonra Suddhodana'nın sarayına gitti, orada bir yere oturdu ve Sakyalara dedi ki: “Prens nerede? Onu görmek istiyorum.” Sakyalar Āsita'ya prensi gösterdiler; o usta bir demircinin ocağında şekillenerek ışıldayan altın gibiydi; güzelliği ihtişamla parlıyordu. Ateş gibi parlayan, gökyüzündeki yıldızların boğası gibi, sonbaharda kızaran bulutlardan sıyrılmış, güneş gibi olan prensi görünce içini büyük bir sevinç kaplamış. Tanrılar gökyüzünden binlerce halkası, sayısız dalları olan bir şemsiye tutuyorlar, Yak öküzünün kuyruğundan yapılmış altın çubuklarla yelliyorlar ama hiç görünmüyorlardı. Kanhasiri adındaki keçeleşmiş saçları olan ermiş sarı elbise içinde altın gibi parlarken ve başının üstünde beyaz bir şemsiye tutulurken görünce onu sevinçle ellerine almış. Onu almaya can atan alametleri ve duaları çok iyi bilen ermiş Sakyaların boğasına ellerine alınca sevinç içinde şunları söyledi: “Daha yücesi yok, bu insanların en yücesi.” Sonra kendi ruh göçlerini düşünüp mutsuz oldu ve ağladı. Ermişin ağladığını gören Sakyalar prens ile bir engel var sanarak sordular. Sakyaların endişelendiğini gören İsi onlara dedi ki: “Prens açısından kötü bir durum görmüyorum, bir engeli yok, zira o aşağı birisi değil. Merak etmeyin. O mükemmel aydınlanmaya kavuşacak Dhamma çarkını çevirecek en büyük saflığa erişecek, bu prens herkesin iyiliği için uğraşacak, yürüdüğü yol her tarafa yayılacak. Yaşamak için az zamanım kaldı onun ömrünün yarısında ben ölmüş olacağım. O eşsiz kişinin Dhamma'sını duyamayacağım; işte bu talihsizliğime üzülüyorum. Sakyaları sevince boğan ermiş dinsel yaşamına devam etmek üzerine saraydan ayrıldı (Suttanipāta, 2019, s. 89-90).

Mahāvastu eserindeki aktarım;

Daha sonra sarayda ermiş, onun evrensel bir kral olacağı haberini duydu, çünkü ona böyle anlatılmıştı. Ama ermiş kendi kendine düşündü, ‘bu çocuk evrensel bir kral olmayacak. Dünyada bir Buddha olacak’. Doğduktan sonraki tüm bu işaretlerin evrensel bir krala değil, Buddha'ya ait olduğunu görünce, ‘O, dünyada bir Buddha olacak’ dedi. Ama çok uzun zaman sonra ve ben bu mücevheri görmeyeceğim. Onun dharma hakkındaki sözlerini

duymayacağım. Onun mükemmel öğrencilerini görmeyeceğim. Ermiş ağladı. Kral, Āsita'yı ağlarken görünce üzüldü ve ona, 'Ey yüce ermiş neden çocuğu görünce ağlıyorsun?' Umarım onu bekleyen bir talihsizlik görmüyorsundur. Doğduğu zaman tüm ibadetleri gerçekleştirdik ve tanrıların hayranlığını kazandık' dedi. Ermiş ona, 'ben çocuk için herhangi bir talihsizlik ezgisi görmüyorum. Şu veya bu zamanda, bir yerde veya başka bir yerde, böyle büyük adamlar dünyada ortaya çıkıyor. Oğlunuz büyük adam olarak anılacak. Dünyada bir Buddha olacak. Ama ben yaşıyım ve bunu göreceğim kadar yaşayamam. Her biri dinginlik veren, asil ve Nirvāna'ya götüren dharma'yı ön plana çıkaracaktır. Ama ben o değilim. Onun iyiliğini ve öğrencilerini görmeyeceğim, ne de bir Buddha olarak yapacağı harikaları göreceğim. Ve böylece, kralım, bu büyük talihsizliği gördüğüm için ağlıyorum (Mahāvastu, 1952, s. 29-30).

Buddha'nın daha doğar doğmaz sıra dışı bir yeteneğe sahip olduğunun bilinmesi mitlerin erken gelişmiş zekâ ve bilgelik anekdotlarına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Diğer yandan tanrıların bu doğuma çok sevinmesi, ermişin gelecekteki güzel günlere şahit olamadığı için üzülmeye de yine sosyal birikim çerçevesinde tanrı inancının Buddha'nın yaşamına yansımalarıdır.

Kaynaklara göre, Siddhārtha bolluk içinde bir çocukluk geçirir. Henüz on altı yaşındayken Yaşodharā ile evlenir. Yirmi dokuz yaşında sarayını terk etmek istediği sırada bir oğlu olur. Bu doğumun, başladığı yeni yolda ona engel olacağını düşündüğü için, oğluna "engel" anlamına gelen Rāhula adını verir. Siddhārtha hayatın anlamını düşündüğü varoluşsal sorunlar sebebiyle fazlasıyla kaygılı birisidir. Görünen o ki Siddhārtha, merak eden, düşünen ve sorgulayan bir karaktere sahiptir. Ailesini terk etmeden önce, herhangi bir somut hazırlık yapmaz; ancak meditasyon yapmaya başlar. İlk meditasyonunu ise bir ağacın altında otururken; dinsel bir seremoni için yakınlardaki bir tarlayı sürenleri izlerken gerçekleştirir. Siddhārtha'nın, kuşların tarlanın sürülmesi sırasında ortaya çıkan solucanları yediği ve böylece, kalbinin derinliklerinde, bütün canlıların nasıl birbirine zarar verdiğini fark ettiği de söylenir. Siddhārtha'nın varoluş problemi ile ilişkilendirdiği yaşam ve ölüm üzerine düşünceleri, sonraki dönem biyografilerde sıkça ifade edilmiştir. Sarayın dışına çıkışı ve gezintileri esnasında karşılaştığı dört farklı durum ve kişi ile ilgili sahneler, söz konusu anlatımlarda dramatik bir kompozisyon şeklinde defalarca anlatılmıştır. Öyle ki; ilkinde yaşlı, ikincisinde hasta, üçüncüsünde ölü ve dördüncüsünde ise bir keşişle karşılaşan Siddhārtha, her durumdan fazlasıyla etkilenmiş, yaşamı sorgulamış ve gerçeği bulmak isteğiyle saraydan ayrılıp gezgin bir çileci olmaya karar vermiştir. Böylece kahramanın mitolojik macerasının standartlarına uygun olarak ayrılma-erginleme-dönüş monomitinin çekirdek birimi olan ayrılma evresi de gerçekleşmiş olur (Campbell, 2013, s. 42). Gecenin bir yarısı, en sevdiği atı Kamhaka'ya atlayıp, arabacısı Chanda ile gizlice saraydan ayrılır.

Kapilavastu'daki sarayını terk ettikten sonra kafasını tıraş eder, çileci kıyafetini giyer ve güneye, birçok farklı dini keşiş grubuna ev sahipliği yapan Magadha şehrine doğru yola koyulur. O sıralarda Kuzey Rotası (Uttarapatha) olarak bilinen Şrāvastī'den (Pāli, Savatthi) başlayıp, doğruya doğru Kapilavastu'dan geçer ve sonrasında güneye dönüp Kuşinagara (Pāli, Kusinagara), Vaisali ve Ganj Nehri'ne uzanan yolu takip eder. Sonunda Ganj ile kesişen Magadha'dan geçip Rācagriha'ya gelir (Akira, 2007, s. 24).

Siddhārtha, dönemin ünlü keşişlerinden dersler alır ve meditasyon geleneğinin ustası olarak bilinen Aḷāra Kālāma'nın rehberliğinde dini eğitimlere ve meditasyona yönelir. Aḷāra Kālāma Siddhatta'ya, meditasyonla 'hiçlik durumuna' nasıl ulaşılacağını öğretir. Ancak Siddhārtha bu meditasyonun sonuçlarından memnun kalmamıştır. Bunu üzerine bir başka hocanın, Udraka Ramaputra yanında eğitimine devam eder. Bu meditasyon göre çok daha zor olmakla beraber, zihni 'mutlak olma' ile bütünleştirerek tamamen sakinleştirmektedir. Ancak Siddhārtha meditasyon halinden çıktığı zaman, zihninin hala gündelik hayat problemleri ile dolu olduğunu fark eder. Sonuç olarak zihni meditasyonla sakinleştirmek 'mutlak olanı' hissetmek ile aynı şey değildir. Meditasyon zihni disipline etmek için yararlı, 'mutlak olanın' bilgeliği yoluyla ulaşılacak farklı bir akılsal mizacı vardır. Bu katı çile yöntemleri onu tatmin etmemiştir. Bu nedenle, Udraka Ramaputra'nın da yanından ayrılır. Onun yaşadığı devirde çok sayıda Brāhman ve Upanishad okulları vardır. Ama o, bütün geleneksel dinî metotları terk etmiş; kendi yöntemiyle, doğru olanı aramayı tercih etmiştir (Dutt, 1941, s. 96-97).

Bu meditasyon sırasında giderek azalan bir şekilde yemek yiyerek sonunda tamamen yemeyi bırakacağı bir teknik kullanır. Birçok gün yemek yemeyerek oruç tutar. Uzun süre oruç tutması sebebiyle, çok zayıflamış, derisi sarkmış, saçları dökülmüş ve vücudu acıyla yıkılmıştır. Bu çileci pratikler ve acısının üstesinden gelmesi sonucunda, Siddhārtha azmini güçlendirmiş ve zihnini bütün acılardan özgür kılmıştır. Siddhārtha çileci pratiklerini bıraksa da o kadar çok zayıflar ki ilk meditasyonundaki mutluluğa erişebilmesinin bile zor olacağını düşünür. Sonunda gücünü tekrardan kazanmak için katı yiyecek yemeye karar verir. Sucata adında bir kadın süt ve pirinç yemesini teklif eder. Yemekten sonra Siddhārtha, Nerancarā Nehri'nde yıkanır ve biraz su içer. Ona eşlik eden diğer keşişler onun çileci pratiklerini terk ettiğini görünce "lüksün yollarına düştü ve ruhani çabasından vazgeçti" diyerek onu terk ederler.

Bir aktarıma göre, Siddhārtha evini terk ettikten sonra, Kral Bimbisāra tarafından dilenirken görülmüş ve sarayına davet edilmiştir. Bimbisāra, Siddhārtha'yı dinsel isteklerinden vazgeçmesi yönünde ikna etmesi için bir hizmetlisini göndermiş ancak Śākyamuni kararlı bir biçimde arayışına devam edeceğini söylemiştir (Dutt, 1941, s. 111). Yaşadığı düşünülen bu olayın Suttanipāta adlı eserdeki aktarımı;

Buddha Magadha bölgesinde Racagaha şehrine gitti, üzerindeki muhteşem alametlerle sadaka toplamak için Giribbaca'ya girdi.

Sarayında oturmakta olan Bimbisāra onu gördü, üzerindeki müthiş alametlere bakarak şöyle konuştu: “Şu iyi görünümlü, ulu, temiz, güzel davranışlara sahip, başı eğik önüne bakarak yürüyen adamı takip edin. Yere bakan gözleri, düşünceli hali ile hiç de aşağı kasttan birine benzemiyor. Kralın habercileri koşsun ve ‘Bhikkhu nereye gidiyor?’ diye sorsun.” Kralın habercileri koşular ve onu takip ederek sordular: “Bhikkhu nereye gidiyor, nerede kalıyor?” Evden eve gidip dilenerek, kapıları gözleyerek, kendini geri tutarak, bilinçli, düşünceli hali ile çanağını çabucak doldurdu. Dilenmek için dolandıktan sonra kasabanın dışına çıktı, o Muni Pandava Dağı’na onardı; o orada yaşıyor olmalı. Barındığı yere dönüşünü izleyen haberciler geri döndüler, onlardan bir tanesi krala gitti ve olan biteni haber verdi. “Ey büyük kral, Pandava Dağı’nın doğu tarafında oturan o bhikkhu, dağ manzarasında yaşayan bir kaplana, bir boğaya, bir aslana benziyor.” Habercinin sözlerini işiten Khattiya güzel bir arabaya atlarını bağlattı ve Pandava Dağı’na gitti. Yolun izin verdiği yere kadar arabayla giden khattiya kalanını arabanı inip yayan gitti, ona yaklaşarak yanına oturdu. Oraya oturan kral ile karşılıklı törensel hareketler yapıldı, karşılıklı iltifatlar edildikten sonra kral konuştu: “Sen genç ve nazik bir insansın, güzel bir tene sahip hayatının baharında bir delikanlısın, soylu bir khattiya gibisin. Sana zenginlik veririm, fillerle dolu bir ordu veririm, bunları al ve zevkini sür, yeter ki bana doğumunu anlat.” Buddha: “Ey kral, Himavanta’ya yakın zenginliği ile bilinen bir halk var, Kosala’nın insanları. Ben oradan, Adiççalardan Sakiya klanındanım. Ben o aileden çıktım dolaşıyorum, hiç tensel zevklere dalmadım. Tensel zevklerden kötülük gördüm, dünyadan el etek çekmenin mutluluk getirdiğini düşünerek yola çıktım; aklım bunda sevinç buluyor (Suttanipāta, 2019, s. 49-50).

Cātaka (Sayha, No. 310) eserindeki aktarım ise;

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta kralın sarayında yaşayan bir Brāhman’ın (din adamı) oğlu olarak doğar. Aynı gün kralın da bir oğlu olur ve iki çocuk hiç ayrılmadan aynı yiyecekleri yiyerek, aynı kıyafetleri giyerek büyürler. Büyüdüklerinde birlikte Takşilaya gidip tüm ilimleri birlikte öğrenip saraya dönerler. Kral bir süre sonra ölür ve tahta oğlu geçer. Bu zamana kadar hep kralın oğlunun yanında olan Bodhisatta ormanda çileci hayatı yaşamak üzere sarayı terk eder. Bir gün arkadaşı kralın yokluğunu hatırlar ve yardımcılara her yerde Bodhisatta’yı aratır. Bodhisatta ormanda inzivaya çekilmiş dinî ritüelleri gerçekleştirirken yardımcıları yanına yaklaşır. Kralın onu saraya davet ettiğini sarayda din adamı olarak görev almasını

istediğini bunun karşılığında ise ne isterse kralın ona verebileceğini söylerler. Bodhisatta bu sözleri duyunca, “isterse kralınız bana Kaşi, ya da Kosala krallığını versin, isterse tüm toprakları versin yine de ret ederdim” diye yanıt verir (Jātaka, 2015, Vol. III, s. 21-22).

Daha sonra, Siddhārtha dinsel sadelik eğitimleri için ormanda, yalnızlığına çekilir. Güçlü bir irade, çileci dönemin yol açtığı korkuları, şüpheleri ve acıları yenmek için gerekli olduğunu düşünür. Meditasyon pratikleriyle aydınlanma (*bodhi*) için bir yol olduğunu farkına vardığı sırada geleneksel biyografilerde, Siddhārtha'nın ölümün ve arzusunun tanrısı olan Māra⁸ ile mitolojik karşılaşmasından bahsedilir. Māra ile olan savaş dinî keşişlerin karşılaştığı psikolojik çatışmaları temsil etmektedir. Aydınlanma ile beraber, Siddhārtha ölüm korkusunu yener ve bütün arzularından kurtulur. Māra ayrıca Buddha'ya aydınlanmadan sonra, aydınlanmış kişinin bile yemek veya uyku gibi arzularından ya da hastalık ve ölümden kaçamayacağını göstermek için görünmüştür. Buddha Māra'nın aldatmacalarına hiçbir zaman kanmamıştır. Yaşadığı düşünülen bu olayın Suttanipāta eserindeki aktarımı;

Nerancarā Nehri kenarında oturmuş, kendimi derin düşünceye vermiş, Nibbānaya kavuşmak için çabalarken, acıma dolu sözlerle Namuçi çıkageldi: “Sen zayıf birisin, çirkinsin, ölüm senin komşundur. Senin binlerce parçan ölümle doludur, bir parçanda hayat var. Ey soylu kişi, yaşamak senin için iyidir, yaşayarak iyi işler yaparsın. Dinsel bir yaşam yaşar, kurban ateşini beslersen birçok iyi şey gelir seni bulur; böyle meditasyonla çabalamayı boş ver. O yolda yürümek zordur, (Nirvāna'ya) girmek zordur.” Bu beyitlerle (gāthālarla) konuştuktan sonra Mārā, Buddha'nın yanına oturdu. Bhagavan Mārā'ya dedi ki: Ey tembel dost, sen kötü birisin, buraya gelmekteki amacın nedir? En küçük bir işin bile bana bir faydası yok, Mārā'nın söylediği nasıl iyi şeyler beni bulacakmış ki? İnancım ve gücüm var, anlayış beni bulur; ben böyle çabalarken neden bana yaşamamı söylüyorsun ki? Bu dünya yaşamına yazıklar olsun! Yenilerek yaşamaktansa savaşırken ölmek benim için daha iyidir. Filin üstüne binmiş Mārā'yı ve dört yönden saldıran orduları görsem de savaşmaya devam ederim, o beni bulunduğum yerden uzaklaştırmaz. Bu düşüncemden ve kararlılığımdan hiç caymadan müritlerimi eğiterek krallıktan krallığa geçeceğim. Mārā: Yedi yıl boyunca adım adım Bhagavan'ı izledim,

⁸ İnsan aklına takılan bütün kötülükler, insanı suça ve kötü davranışa kışkırtan tüm fikirler ve azgınlıklar Māra denilerek mitoslaştırılmıştır. Buddhist mitolojide çok sayıda Māra vardır. Bunların amacı insanları sersermetip cahil kalmalarını sağlamaktır. Dört çeşit Māra olduğu düşünülür: 1. Skandha Māra (Ordular Halindeki Māralar), 2. Mrityu Māra (Ölümün Māraları), 3. Kleṣa Māra (Belaların Māraları), 4. Devaputra Māra (Tanrıların oğulları Māralar) (Kaya, 2017, s. 132).

mükemmel biçimde aydınlanmış olan onda bir kusur bulamadım. Tatlı bir şey bulamayan karga çekti gitti. Ben de o karga gibiyim; artık Gotama'yı yalnız bırakabiliriz.” (Suttanipāta, 2019, s. 51-52).

Mahāvagga'daki aktarımı;

Kutlu Kişi Bhikkhulara dedi ki: “Bhikkhular, ben beşerî ya da ilahi her türlü bağdan kurtuldum, siz de beşerî ve ilahi bütün bağlardan kurtuldunuz. Şimdi gidin, çoğunluğun kazancı, çoğunluğun iyiliği için dolaşın; dünyaya merhamet dağıtın, tanrıların ve insanların iyiliği için dolaşın. Aynı yolda iki kişi gitmeyin. Bhikkhular, başlangıçta, ortada ve sonda şanlı olan öğretiyi, özünde ve sözünde şanlı öğretiyi açıklayın. Kutsal yaşamın bütünüyle saf ve mükemmel yönünü gösterin. Etrafta gönül gözleri tam kapanmamış insanlar var, eğer öğretimiz onlara açıklanmazsa kurtuluşa eremeyecekler. Onlar öğretiyi anlayacaklardır. Ben de Uruvelā'ya, Senāninigama'ya (Generalin Kasabası) gidip öğretiyi orada yayacağım. Bu arada Ayartıcı Māra, Buddha'nın olduğu yere gitti, ona yaklaşarak şöyle konuştu: “Sen beşerî ve ilahi, bütün bağlarla bağlısın. Sen çok güçlü bağlarla bağlısın. Sen benden kurtulamazsın ey çileci.” Buddha yanıt verdi: “Ben beşerî ve ilahi tüm bağlardan kurtuldum. En güçlü bağlardan kurtuldum. Seni yere çarpıp yıktım, ey Ölüm” Māra konuştu: “Bu bağ, düşünceyi tutan, gökyüzüne kadar yayılan bir bağdır, seni onunla bağladım. Benden kurtulamazsın, ey çileci.” Buddha yanıtladı: “Duyuları besleyen biçimler, sesler, kokular, tatlar ve temaslar bende istek yaratamazlar. Ben seni yendim, ey Ölüm.” Bunun üzerine Ayartıcı Māra, anladı: “Kutlu Kişi beni biliyor, beni tanıyor” dedi, üzüntüyle uzaklaştı gitti (Mahāvagga, I, 11, VI, 13; Dhammapada, 2019, s. 51-52).

Cātaka (Khandirangāra, No. 40) eserindeki aktarımı ise;

Bir zamanlar Brahmadata Benares'te hüküm sürerken, Bodhisattva krallığın yakınlarındaki bir ormanda münzevi bir hayat içerisinde yaşar. Bir gün Bodhisattva sabah kalktığında günlerdir yemek yemediğini ve çok aç olduğunu fark eder. Yemek tasını alarak dilenmek için yola koyulur. Yakınlarda bulunan Benaras şehrine ulaşır. Sokakta kendi aralarında konuşan kişilerden Benares kralının çok cömert biri olduğunu duyar. Bunun üzerine yemek dilenmek için doğrudan saraya gider. Saraydakiler keşişi görüp haline çok üzülürler ve içlerinden biri Bodhisattva'nın tasını alarak mutfağa yiyecek doldurmaya götürür. Bu sırada kötü ruh Māra 'biraz daha yemek yemezse zaten açlıktan ölecek, o halde buna engel olmalıyım ki ölüm onu bulsun' diye düşünerek mutfağın önünde büyük derinlikte bir boşluk açar. Tası alan kişi, boşluğu görünce korkar ve kapının önüne gelerek olan biteni anlatır. Bu

sefer saraydaki başka biri tası alıp mutfağa doğru gider ancak o da aynı durum ile karşılaşarak korkup geri gelir. Bodhisattva göğe bakar ve Māra'ya 'neden yiyeceğimi engelliyorsun?' diye sorar. Bunun üzerine Māra seni yolundan döndüreceğim ve bunu ölümle yapacağım diyerek cevap verir. Bodhisattva yemek tasını alarak mutfağa doğru yürür. Açtığı derin boşlukta korkusuz yürür ve mutfağa ulaşarak tasını yiyecekle doldurur. Daha sonra saray çalışanlarına 'korku her kötülüğün başlangıcıdır' diye öğütler söyleyerek ormana geri döner (Jātaka, 2015, Vol. I, s. 100-105).

Yemek sayesinde yerine gelen gücü ile bugünkü Bihar'da bulunan Gaya'da, Nerancarā Irmağı kenarındaki *aşvattha* ağacının altında kendisine bir oturak yapar. Meditasyona başlayıp muhteşem aydınlanmaya (*abhisambodhi*) ulaşarak sonunda "aydınlanmış kişi" olur. *Aşvattha* ağacı bir tür incir ağacı olup, sonraları aydınlanma ağacı (*bodhi*) olarak bilinir. Yer ise Buddhagaya olarak adlandırılırken; daha sonraki dönemlerde bir sütunun dikilmesi ile bu yer Buddhistlerin kutsal mekânı haline gelir. Bu olaydan sonra o, Buddha⁹ diye çağrılmaya ve anılmaya başlar. Aydınlandıktan sonra ilk vaazını, Benares, İsipatana'da (Sarnath) bulunan Geyik Parkı'nda verir. İlk takipçileri, aslında arkadaşı olan beş çilecidir. Aşırı çile yöntemlerini terk ettiği için kendisine kızgın olan bu çileciler, sonrasında yumuşayıp Buddha'nın yolunu izlerler (Dutt, 1941, s. 101-102). Daha sonra kast dışı insanlar, köylüler, krallar ve her sınıftan katılan insanlar ile bu sayı artar. O dönemde kast sistemi, çok katı kurallarla uygulandığı için aslında onun en büyük destekçileri kast dışı insanlar olmuştur. Ona göre kadın olsun, erkek olsun, Brāhman olsun, kast dışı olsun, herkes öğretisini dinleyebilir ve izleyebilir. Buddha Brāhmanlar'ın katı kurallarına ve kast sistemine

⁹ "Aydınlanmış Kişi" anlamına gelen bu sözcük Buddhist terminolojide, en yüce gerçeğe ulaşarak tam olarak aydınlanmış kişiler için kullanılan bir unvandır. Sanskrit dili kökenli Buddha sözcüğü, budh (uyanmak, aydınlanmak) eylemine "miş/miş" anlamı veren "ta" past partisip ekinin eklenmesiyle elde edilmiştir. Bu ikisi birleşirken Sanskrit dilinin kuralları gereği, iç Sandhi uygulamasıyla "budhta" olarak değil de "buddha" şeklinde birleşmiştir. O nedenle bu adın "Budha" biçiminde okunması ve yazılması yanlıştır (Kaya, 2017, s. 46; Çelebi, 2015, s. 21-23). Ayrıca, Buddha kelimesinin anlamından dolayı ve diğer müritlerinde Buddhalık mertebesine erişebileceğinden dolayı, Buddhizm "aydınlanma dini" olarak tanımlanabilir. Her ne kadar, "Buddha" kavramı Buddhizm'in kurucusunu tanımlamak için kullanılsa da aslında Cainistler tarafından da kullanılan yaygın bir isimdir. Örneğin, bir Caina metni olan Isibhasiyaim'e göre kırk beş derviş "bu dünyaya dönmeyecek bütün *buddhalar*" olarak tanımlanır. Cainalar genellikle "Cina" (ruhani olarak muzaffer) kavramını kendi kurucuları Mahavira'yı tanımlamak için kullanmışlardır. Sonuç olarak, dinleri Cainizm olarak bilinir. Ayrıca, "Cina" kavramı, özellikle de Mahayana kolunda Buddhist metinlerinde de bulunabilir. Cainalar ve Buddhistler "arhat" ya da "arahant" (değerli olan) kavramını da ayrıca kullanmışlardır. Bu kavram, Cainizm için özellikle önemlidir. Çünkü, Cainizm taraftarları *arhata* olarak adlandırılır. Buddhizm'de ise Buddha'nın takipçilerini adlandırmak için kullanırken, "Buddha" kavramı sadece Şākyamuni Buddha için kullanılmıştır. Çünkü, Şākyamuni'nin takipçileri, dinlerinin isminin kaynağı olan bu terimi bazen kullanmışlardır. Cainizm ve Buddhizm ayrıca, *muni* (derviş/bilge) ve *bhagavan* gibi terimler de ortak kullanılan terimler arasında yer almaktadır (Akira, 2007, s. 20).

karşı çıkmış, bu nedenle de en büyük fikirsel devrimlerden birini yaratmıştır. Böylece mitlerde kahramanın son görevi olan “*aydınlanmanın derin huzuruna ulaşma ve bu deneyimin mutluluğunu paylaşmak isteme*” görevini de yerine getirmiş olur (Campbell, 2013, s. 48).

Çalışmamızın konusunu oluşturan Buddhist metinlerin içeriği itibariyle yukarıda kısaca Buddha'nın hayat hikâyesi ve aydınlanma sürecinin mitlerle anlatıldığı ortaya konmaktadır. Buddha aydınlanmadan önce, doğumlarını (reenkarnasyon) hatırlar (Kapur-Fic, 2010, s. 21). Bu doğumlarında insan olarak bedenlendiği gibi, hayvan ya da başka bir canlı türü olarak bedenlendiğinden de bahseder. Bu sebeple hangi formda bedenlenmiş olursa olsun hayatı ile ilgili yaşadığı düşünülen olaylara özellikle insanüstü güçlerle efsanevi unsurların eklendiği açıkça görülmektedir (Nakamura, 2012 s. 3). Sıradan bir bireyin kaderinin dünyadaki simgesel taşıyıcılarından bazılarını öyküsünde barındırması gerekir. Örneklerden de açıkça anlaşıldığı üzere “ilk büyük aşama olan; ayrılma ya da yola çıkma, maceraya çağrı, doğaüstü yardım ve kendisi için uygun macerasını üstlenmiş olan gelen beklenmedik yardım ve ilk eşiğin aşılması Siddhārtha'nın yaşamına muazzam bir şekilde entegre edilmiştir. Erginlenmenin sınavları ve zaferleri aşaması olan ikinci bölümde ise; sınavlar yolu ya da tanrıların tehlikeli yönü, baştan çıkarıcı olarak kadın, babanın gönlünü alma, tanrılaştırma, nihai ödül” Buddha'ya verilmiştir (Campbell, 2013, s. 48).

SONUÇ YERİNE DEĞERLENDİRME

Siddhārtha Gautama Buddha; kendisine atfedilen tanrısal özelliklerin yanı sıra, yaşamı ile ilgili eklenen mitolojik efsaneler sebebiyle hayatı ile ilgili büyük bir gizem barından Hintli bir prenstir. Buddha'nın örneklerdeki mitoslaştırılmış anlatıları çıkarıldığı zaman, gerçekte çok sade bir yaşama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Annesi Māyā'nın rüyası, bu rüyanın bir ermiş tarafından yorumu, doğduğunda ermiş Āsita'nın kehaneti ya da kötü ruh Māra ile karşılaşma öykülerinin her biri ayrı birer mitos iken, krallığın ve soyun devamı için babası tarafından saraydan dışarı çıkarılmaması, ancak birkaç defa sarayın dışına çıktığında hayatın gerçekleriyle (yaşlı, hasta, ölü ve keşiş) karşılaşması, kral Bimbisāra'nın krallığının yarısını teklif etmesi de gerçekliği yansıttığı görülmüştür. Konu itibariyle örneklerini incelediğimiz eserlerdeki aktarımların yanı sıra Buddhist edebiyata ait diğer eserlerde de (Lalitavistaara, Buddhaçarita, Buddhavamşa gibi) bu anlatılar farklı versiyonları ile defalarca tekrarlanmaktadır. Buddhist metinlerin farklı zamanlarda ve farklı kişiler tarafından oluşturulduğu düşünüldüğünde, eserlerdeki anlatım farklılıkları ile Buddha'ya insanüstü kişiliğinin kazandırılma sebebi, onu yüceltmek adına biyografisine sonradan yapılan eklemelerden ileri geldiği görülmektedir. Öyle ki, yine Buddha'yı yüceltme kaygısıyla Nirvāna'ya erişme durumu da belli bir olgunluk ve doyunluk durumunun mitoslaştırılmış hali olabilmektedir.

Bu bağlamda, tarihsel bir kişilik olan Buddha'nın gerçek biyografisi şöyle özetlenebilir; kraliçe Māyā ve kral Śuddhoda'nın oğlu olarak Kuzey Hindistan'da dünyaya gelir. Yaşamı, hayatın gerçeklerinden arındırılarak, belirli bir düzen içinde

başka bir yaşam olduğunu bilmeden sarayda günlerini geçirmektedir. Çünkü o dönemde materyalist bir fikir akımı yükselmektedir. Brahman sınıfına, kurban törenlerine, günler boyu süren dua seanslarına ve halk sömürülerine ilk tepkiyi aslında Siddhārtha değil, onun çağdaşı olan materyalistler yani Çarvakalar ve Lokayatalar vermiştir. Materyalistler, tanrı inancını, ruhun varlığını, öteki dünyayı ve kutsal kitapları reddederek, maddeyi ön planda tutmaktadırlar. Anlaşıyor ki, bu fikir o dönemde büyük bir kitle tarafından benimsenmiştir ve herkes bu akıma kapılmak üzere tehlike (!) altında olduğu düşünülür. Bu durum geleneklerine bağlı olan babası Şuddhodana'yı korkutur ve Siddhārtha'yı erken yaşta evlendirir. Karısı, çocuğu ve kölelerin olduğu sarayında hayatın tüm gerçeklerinden uzak tutulmuş bir şekilde yaşamaktadır. Siddhārtha sarayı terk etmesin diye ona sarayında her türlü imkânı sunar. Çünkü Siddhārtha, ne kadar az farkındalık sahibi olursa ailesini o kadar çok benimser ve ilerde iyi bir kral olarak halkını yönetir düşüncesindedir. Ancak bir gün babası tarafından biçilen bu yaşamından bıkar ve sarayını terk eder. Her türlü duruma ve olaya materyalizmin de etkisiyle akılcı bir bakış açısıyla yaklaşan Siddhārtha, ormanda yaşadığı süre boyunca yaşadığı tüm olay ve durumlardan ders çıkararak halkı Brahman sömürgeciliğe ve kast sistemine karşı bilinçlendirmek için çabalar. Nirvāna'ya eriştiği için aydınlanma yaşadığı düşünülen Siddhārtha'nın Buddha olarak anılması da yine halk tarafından verilen bir unvandır. Ormandaki inziva yaşamını terk ederek sonraki yaşamını halkı bilinçlendirmeye adanır. Bu aşamada dönemin Upanishad filozoflarından dersler aldığı için elbette ki düşünce yapısında bugünkü Hindu felsefesine ait izler görmek de mümkündür. Ancak o tanrının varlığını ispat ya da sorgulamak yerine toplumsal yapıdaki -kast sistemi temelli- eşitsizliğin yanlılığı olduğunu, her bireyin aynı statüde olduğunu ve bu sebeple din adamlarının kutsallaştırılmasının yanlış olduğunu savunarak ömrünün sonuna kadar konuşmalar yapmıştır. Öyle ki, toplum bu düşünceleri kabul etmiş, büyük bir kitle Buddha'yı dinleyerek onun yolundan gitmeye başlamıştır. Öldükten sonra taraftarları dinledikleri ve duydukları bu sözleri/vaazları/öğretileri hikmetli sözler haline getirerek kendisini de tanrı katına çıkartmışlardır. Tüm bu nedenlerden dolayı yaşamına dair çeşitli mitoslar eklenerek ilahlaştırılmıştır. Ölüm ve doğum tarihleri (yaklaşık olarak) belli olan bir şahsın, öldükten sonra çeşitli toplumlar tarafından tanrı ilan edilerek ona atfedilen yaşamı ile bilinmesinden ziyade, gerçek 'tarihsel' Buddha'nın ve onun gerçek düşünce sisteminin doğru bilinmesinde yarar vardır. Buddha bir tanrı değil bir insandır, ölümünden sonra tanrılaştırılmıştır. İnsanlara anlatmaya ve aktarmaya çalıştığı öğretileri ise, tamamen akla ve mantığa dayanmaktadır. Peri ya da ruhsal varlıkların bu öğretilerde yeri olmadığı gibi tanrılara kurban sunmak için herhangi bir canlıyı öldürme de Buddha'nın düşünce sisteminde yer almamaktadır. Bu anlatıların Buddha öldükten sonra yazıya geçirildiği düşünüldüğünde önce Brahmanizm'i benimsemiş ancak daha sonra Buddhist düşünce yapısını kabul etmiş derleyiciler tarafından yapıldığı açıktır.

KAYNAKÇA

Akira, H. (2007). *A History of Indian Buddhism from Şakyamuni to Early Mahayana*, Edit. Paul Groner). Delhi: Motilal Banarsidass.

Büyükbahçeci, E. (2016). “Hint’te Kast Sisteminin İlk İzleri ve Hint Edebiyatındaki Yeri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56 (2), 238-255.

Campbell, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Sabri Gürses, Çev.) İstanbul: Kabcacı Yayıncılık.

Çelebi, Asaf, Halet (2015). *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*. Ankara: Hece Yayınları.

Dhammapa. (2019). (K. Kaya, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları.

Dutt, N. (1941). *Early Monastic Buddhism*. Calcutta: Calcutta Oriental Book Agency.

Eliade, M. (2017). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi II*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Eliade, M. (1975) *Myth and Reality*. Trans. Willard R. Trask. New York: Harper & Row,

Jātaka (2015). Vol. I (Trans. Robert Chalmes) Edit. E. B Cowell. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.

Jātaka (2015). Vol. III (Trans. H. T. Francis, R. A. Neil) Edit. E. B Cowell. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.

Kapur-Fic, A R. (2010). *The Jatakas ‘Times and Lives of Bodhisattava’* New Delhi: Abhinav Publications.

Kaya, K. (1997). *Hint Mitolojisi Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kaya, K. (1999). *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kaya, K. (2017). *Buddhizm Sözlüğü*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Kökdemir, E. (2019). *Cātakalar: Bodhisatta Öyküleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lotus Sūtra (2018). (K. Kaya, Çev.) İstanbul: Sujala Yayıncılık.

Mahayana, (Edit. Paul Groner). Delhi: Motilal Banarsidass.

Nakamura, H. (2012). *Budha*. (Z. Seyhan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nariman, G. K. (1920). *Literary History of Sanskrit Buddhism*. Bombay: D.B. Taraporevala Son & Co.

Ruben, W. (2022). *Buddhizm Tarihi*. (Edit. Korhan Kaya, Esra Kökdemir) Konya: Salon Yayınları.

Somadeva (2011). *Kathāsaritsāgara*. (K. Kaya, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları.

Suttanipāta (2019). (K. Kaya, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları.

Suvarnabhasasūtra (2020). (K. Kaya, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları.

TDK Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 08.09.2021.